

Azərbaycanda Vintlərin Bərkidilməsi Dövrü: Vətəndaş Cəmiyyətinə və Müxaliflərə Qarşı Hücumlar

Hesabatın Xülasəsi

Artıq bir neçə ildir ki, Azərbaycanda ifadə, sərbəst toplaşma və birləşmə azadlıqları sahəsində durum get-gedə daha da pisləşməyə doğru dəyişmişdir. Xüsusilə, 2012-ci ilin ortalarından etibarən bu sahələr üzrə vəziyyət dramatik dərəcədə ağırlaşmışdır. O vaxtdan bəri Azərbaycan hökuməti siyasi müxalifətin fəaliyyətini məhdudlaşdırmaq, ölkədəki korrupsiyanı və hökumətin fəaliyyətini tənqid edənləri cəzalandırmaq və qeyri-hökumət təşkilatları üzərində nəzarəti daha da genişləndirmək üçün bütün mümkün səylərdən istifadə etməyə başlamışdır. Saxta ittihamlarla çoxlu siyasi müxalifləri həbs etmək, qanunvericiliyə məhdudlaşdırıcı dəyişiklər etmək, paytaxt ərazisində keçirilən aksiyaları mütəmadi olaraq dağıtmaq, tənqidçi jurnalistlərə qarşı zorakı hücum və qaralama kampanyaları halları üzrə araşdırma aparmamaq və bunları törədənləri cəzalandırmamaq kimi metodlardan hökumət geniş istifadə etmişdir.

2011-ci ilin əvvəlində Yaxın Şərqdə və Şimali Afrikada baş verən üsyanlar dalğasından sonra Azərbaycanda gənclər qrupu hökumətə qarşı etiraz aksiyalarının təşkil etməsi ölkədə repressiyaların başlanmasına rəvac vermişdir. Hökumətin apardığı repressiv siyasət, xüsusilə 2013 Oktyabr-da keçiriləcək prezident seçkilərini nəzərə alaraq 2012-ci ilin ortalarından daha da intensiv hal almışdır.

Tədqiqat dövründə 100-dən çox müsahibə almaqla ərsəyə gələn bu hesabat 2012-ci ilin fevralından 2013-cü ilin iyulunadək dövrdə həbs olunan, saxlanılan,

məhkum olunan və zorakılığa məruz qalan 39 müxtəlif şəxsin işindən bəhs edilir. Azərbaycan hökuməti uzun illərdir ki, hökuməti tənqid edənlərə qarşı qondarma ittihamlar irəli sürərək onları həbs edir və qeyri-zorakı etiraz aksiyalarını - bir çox hallarda gücdən istifadə edərək - dağıdır və aksiya iştirakçılarını həbs edir. Lakin son illərdə ölkədə çoxlu sayda həbslərin baş verməsi, sərt qanunların qəbul edilməsi və dinc etiraz aksiyalarının qarşısının almaq üçün göstərilən geniş çabalar aydın şəkildə göstərir ki, ölkədə ictimai və siyasi fəallığı məhdudlaşdırmaq istiqamətində hökumət yeni ciddi səylər göstərir.

Saxlanılma və həbs olunma halları

Ölkədə saxlanılan və həbs olunanların sırasına müxalifət partiyalarının yüksək rəngli üzvləri, sosial mediada tez-tez bloqlar yazan və izləyicisi olan hökumət tənqidçiləri və 2011-ci ildəki Yaxın Şərqdə və Şimali Afrikada baş verən üsyanlardan bəri Azərbaycanda daha geniş vüsət almış siyasi etiraz aksiyalarına qoşulan fəal insanlar daxildir.

Siyasi partiyaların gənclər komitələrində və NİDA gənc müxalif hərəkatında təmsil olunan gənclər hökumətin xüsusi təqibinə məruz qalmışdır. 2010-cu ildə yaranmış NİDA hərəkatı ölkədə demokratik islahatlar aparılması və qanunun aliliyinin təmin edilməsi istiqamətində çalışan gənclər təşkilatıdır. Mart ayının 7-dən aprel ayının 1-dək polis NİDA-nın 7 üzvünü həbs edərək iddia etmişdir ki, onlar keçiriləcək dinc bir aksiyada zorakılıq törədəcəkləri barədə guya planları var imiş. NİDA təşkilatının bir üzvü və 2 digər gənc fəal inzibati qaydada həbsdə olduqları müddətdə onların saçları məcburi şəkildə qırılmışdır. Həbs olunan gənclərin hamısı Facebook and Twitter sosial şəbəkələrinin fəal istifadəçisi olaraq ölkədəki hüquq pozuntuları və iddia olunan korrupsiya hallarına dair hökuməti tənqid edən çoxlu statuslar yazmışdılar.

Digər saxlanılan və həbs olunanların siyahısına ən azı 6 jurnalist, Kür daşqınlarından zərər çəkənlərin hüquqlarını qoruyan 2 hüquq müdafiəçisi, polis idarəsinin müvəqqəti saxlanma məntəqəsində hüquq pozuntularını qeydə alan bir müdafiəçi və evlərindən məcburi çıxarılan mülk sahiblərinə adekvat kompensasiya verilməsi üçün çalışan bir vəkilin işi daxildir.

Saxta ittihamlar və məhkəmə proseslərindəki qanunsuzluqlar

Hökumət bu fəallara qarşı müxtəlif saxta ittihamlar, o cümlədən narkotik və silah saxlama, xuliqanlıq, dini-siyasi-irqi ayriseçkilik salma və hətta vətənə xəyanət kimi ittihamlardan ibarət çoxlu sayda inzibati hüquqpozma və qondarma cinayət işləri qaldırmışdır.

Bu hesabatda təsvir olunan saxlanma və həbsolunma halları üzrə Human Rights Watch tərəfindən aparılan araşdırmalar çoxlu sayda qanunsuzluqları ortaya çıxarmışdır. Məhkəmə proseslərinin gedişatı və digər qanun pozuntuları həbsolunan və saxlanılanların işləri üzrə aparılan istintaqa və digər hüquqi proseslərə çox mənfi təsir etmişdir. Saxlanılanlar və həbsolunanların həbsdə olduqları müddətdə özlərinin istədikləri vəkilləri ilə görüşməsinə hökumətin səlahiyyətli məmurları bir çox hallarda imkan verməmişdir. İstintaq təcridxanasında saxlanmanın zəruri hesab olunmadığı təqdirdə belə məhkəmələrin göstərişi ilə heç bir sübut olmadan saxlanılan şəxslər istintaq təcridxanasına göndərilmişdir. Human Rights Watch-un bu hesabatında bəhs olunan 17 iş üzrə məlum olmuşdur ki, hökumətin səlahiyyətli məmurları demək olar ki, heç bir halda döyülmələr, təhdidlər və digər pozuntularla bağlı mövcud olan tutarlı iddiaların səmərəli araşdırılmasını təmin etməmişdir.

Belə qanun pozuntusuna bir misal olaraq NİDA üzvlərinin həbsini göstərmək olar. Dövlət televiziyası və ictimai kanal da daxil olmaqla demək olar ki, Azərbaycanın bütün televiziya kanalları həbslərindən 2 gün sonra NİDA təşkilatının iki üzvünün polisə müqavimət göstərmək və vəziyyəti gərginləşdirmək məqsədi ilə aksiyalarda Molotov kokteylindən istifadə etməyi planlaşdırdıqları iddiaları haqda etiraflarını yaymışdır. Televiziyada yayınlanan bu etiraflar əvvəlcədən hazırlanmış çıxışa bənzəyir və həbsolunanların saxlandığı yerdə özlərinin istədiyi vəkilləri ilə təmin olunmadığı vaxta təsadüf edib. Həmçinin, təzyiq və hədə-qorxuya məruz qaldıqlarından dolayı həbsolunanların belə saxta etiraflar etmək məcburiyyətində qaldıqları təəsüratı yaranır. Bütün bunlara baxmayaraq, hüquq mühafizə orqanları bir neçə NİDA üzvünün saxlanılmaqları yerdə döyülməyə və pis rəftara məruz qalmaları barədə iddiaları hələ də araşdırmamışdır.

Hökuməti tənqid edənləri cəzalandırmaq məqsədi ilə Azərbaycan hökuməti onlara qarşı uzun müddətdir ki, saxta ittihamlardan istifadə edir və ölkədəki indi davam edən repressiya dövründə də bu metoddan istifadə edilir. 2012-ci ilin may ayından 2013-cü ilin may ayınadək hökuməti tənqid edən ən azı 6 şəxsə qarşı narkotik saxlama ittihamı irəli sürülərək həbs olunublar. Baş vermiş bütün bu hallarda, həbsolunan şəxslərin vəkilləri müdafiə etdiyi şəxslərin üzərlərində və ya evlərində axtarış aparılan zaman onların yanında olmamışdır. Vəkilər, həm də bu şəxslərlə həbslərindən bir neçə gün keçməsinə baxmayaraq

görüşə bilməmişdir. Bundan əlavə, həbsolunanlardan bəzisinin polisdə dindirilməsi zamanı onlara günahlandırıldıqları qanunsuz natkotik saxlamaq iddiası ilə bağlı deyil, xüsusilə siyasi fəaliyyətləri ilə bağlı dindiriliblər. Və, belə bir hal həbslərin siyasi motivli olduğunu qabarıq şəkildə göstərir.

Jurnalistlərin hədəfə alınması və Söz azlığına edilən hücumlar

Artıq bir neçə ildir ki, dövlətin müstəqil və müxalif mediaya qarşı düşmən münasibət bəsləməyi Azərbaycanda ciddi bir problemə çevrilib. Son altı ildə çoxlu sayda jurnalist defamasiya və digər ittihamlar üzrə günahlandırılaraq məhkəmələrə verilmiş, həbs olunmuş və ya cərimələnmişdir. Polis və bəzən naməlum şəxslər cəzasızlıq şəraitində jurnalistlərə fiziki hücum etmişdir. 2012-ci ildə hökumət əsasız yerə həbsdə olan bir neçə jurnalisti həbsdən azad etsə də, 2013-cü ilin yanvarından bəri ən azı daha 6 jurnalist tənqidi və araşdırmaçı jurnalistika fəaliyyəti ilə məşğul olduqlarına görə şübhəli ittihamlarla həbsə məhkum edilmişlər. 2013-cü ilin təkcə fevral, mart və aprel aylarında baş vermiş 4 müxtəlif həbslə bağlı bizim apardığımız tədqiqatlar göstərib ki, hədə-qorxu, qaralama kampanyası və zorakı hücumlar jurnalistləri və bir yazıçını susdurmaq məqsədiylə edilmişdir.

Xüsusilə 2011-ci ildən bu yana, Azərbaycan hökuməti böhtanı dekriminalizə edəcəyi ilə bağlı vədlər vermişdir və hökumətin bu vədi yüksək qiymətləndirilmişdir. Lakin buna baxmayaraq, 2013-cü ilin may ayında Azərbaycan parlamenti böhtan və təhqirə görə cinayət təqibinin əhatəsini daha da genişləndirərək onu “kütləvi nümayiş etdirildiyi halda internet resurslarına” da şamil etmişdir.

QHT-lərin hədəfə alınması

Ölkədə davam edən repressiya QHT-lərin fəaliyyətinə də təsirsiz ötüşməyib. Azərbaycanda insan hüquqları, korrupsiya, demokratiyanın inkişafı, gəlirlərin şəffaflığı, qanunun aliliyi, etnik azlıqlar və din azadlığı mövzuları üzrə ixtisaslaşmış geniş və canlı QHT icması mövcuddur. Təəssüflər olsun ki, 2013-cü ilin fevralında qanunvericiliyə edilən dəyişikliklərə əsasən rəsmi dövlət qeydiyyatı olmayan təşkilatlar qanuni olaraq grant və ianə ala bilməzlər. Son dövrlərdə hökumətin bir neçə insan hüquqları təşkilatlarını qeydiyyata almaqdan imtina etməsi, bağlaması və təzyiq etməsi sübut edir ki, QHT-lərin hökumətə qarşı tənqidlərinin qarşısının alınması və fəaliyyətlərinin

məhdudlaşdırılması üçün hakimiyyət qətiyyətlə QHT-lərin işlərinə müdaxilə edir.

Qanuna edilən əlavələrə əsasən donordan maliyyə alan QHT-lər Ədliyyə Nazirliyində həmin qrant müqaviləsini qeydiyyatdan keçirməməsinə görə QHT-lərə şamil olunan cərimələr 5 dəfə artırılıb. Bütün bu düzəlişlər hökumətə imkan verir ki, qeydiyyatı olan təşkilatlar üzərində hökumətin nəzarətini daha da gücləndirsin. Eyni zamanda, edilən bu düzəlişlər qrant və ianələrin alınması prosesində qeydiyyatı olmayan qrupların imkanlarının ciddi şəkildə məhdudlaşdırılmasına xidmət edir. Human Rights Watch təşkilatının narahatlığı bundan ibarətdir ki, bu amillərin komulyativ təsiri kimi bu proses hökuməti tənqid edən, onun siyasətinə qarşı çıxan və ya həssas mövzular üzrə işləyən təşkilatların fəaliyyətlərinin cinayət təqibinə məruz qalmasına və ya marginallaşdırılmasına gətirib çıxardacaq.

Toplaşma Azadlığının Məhdudlaşdırılması

Ölkədə davam edən təzyiq dalğasının digər bir göstəricisi hökumətin toplaşma azadlığına tətbiq etdiyi ciddi məhdudlaşdırma ilə bağlıdır. Bakı şəhərinin icra orqanları 2006-cı ilin əvvəlindən bu günə qədər heç bir zaman müxalifətin şəhər mərkəzində aksiya keçirməsinə icazə verməmişdir. Hökumət mütəmadi olaraq icazəsiz aksiyaları zordan istifadə edərək dağıtmış, dinc nümayişçiləri, təşkilatçıları və iştirakçıları həbs etmişdir. Aparığımız tədqiqatlar göstərir ki, aksiyalarda iştirak etdiklərinə görə inzibati hüquqpozma əsasında həbsolunanların məhkəmə prosesləri çox qısa və səthi olmuşdur. Toplaşma hüququnu daha da sərtləşdirmək məqsədi ilə ölkə parlamenti 2012-ci ilin noyabr və 2013-cü ilin may aylarında müvafiq qanunlara dəyişiklər etməklə icazəsiz etiraz aksiyalarında iştirak etməyə və təşkil etməyə görə qanunda nəzərdə tutan cərimənin miqdarını 100 dəfədən çox artırmışdır. Edilən digər dəyişikliklərə görə həbslə nəticələnən ictimai asayiş pozuntuları üzrə maksimum həbsdə qalma müddəti 15 gündən 60 günə uzadılmışdır.

Hansı addımlar atılmalıdır?

Azərbaycan hökuməti siyasi motivlərlə həbs edilmiş jurnalistlərin, siyasi fəallların, hüquq müdafiəçilərinin və digər vətəndaş cəmiyyəti fəalllarının təcili azad edilməsi üçün qəti addımlar atmalı və hökuməti tənqid edənlərə qarşı qondarma və sübhəli ittihamlardan istifadəyə son qoymalıdır.

Hökumət jurnalistlərə qarşı cəzasızlıq mühitində baş verən zorakılıq və təhdidlərə son qoymaq məqsədi ilə çevik, əhatəli, qərəzsiz və səmərəli araşdırma başlatmalıdır. Azərbaycanın üzərinə götürdüyü beynəlxalq öhdəliklərinin də tələb etdiyi kimi, belə bir istintaq araşdırması günahkarların müəyyənləşdirilib məsuliyyətə cəlb edilməsinə qadir olmalıdır.

Hökumət həmçinin böhtan və təhqirə görə cinayət təqibi (kriminal defamasiya) qanunlarını ləğv etməli, dinc aksiyaların keçirilməsinə icazə verməli və dinc aksiyaların təşkilatçılara və iştirakçılara qarşı sərt cərimələri nəzərdə tutan qanunları ortadan qaldırmalıdır.

İnsanların birləşmək azadlığı hüququna hökumətin etdiyi lazımsız müdaxilələrə son qoyulmalıdır. Hökumət Avropa Şurasının Venesiya Komissiyasının tövsiyələrinə uyğun olaraq QHT qanunvericiliyini təkmilləşdirməli və xüsusilə zamanət verməlidir ki, QHT-lər üçün həddən artıq mürəkkəb olan dövlət qeydiyyatına dair tələblər insanların toplaşma azadlığına maneə yaratmasın.

Beynəlxalq hüquq normalarına əsasən və eləcə də İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasına və Mülki və Siyasi Hüquqlar üzrə Beynəlxalq Pakta tərəfdaş bir ölkə olaraq insanların ifadə, toplaşma və birləşmə azadlıqlarının qorunması üçün Azərbaycan hökumətinin xüsusi hüquqi öhdəlikləri var. Beynəlxalq insan hüquqları bu azadlıqlar fundamental insan hüquqları kimi qəbul edir və onları demokratik cəmiyyətin səmərəli fəaliyyəti və fərdi ləyaqətin qorunması üçün vacib hesab edir. Bu azadlıqların hansısa bir halda məhdudlaşdırılması sırf qanuni məqsədə xidmət edən dar çərçivədə olmalı və bu hal demokratik cəmiyyətdə açıq çəkildə ehtiyac duyulduğu təqdirdə gerçəkləşdirilə bilər. Bundan əlavə, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi Azərbaycan hökumətinə qarşı verdiyi 4 qərar da daxil olmaqla digər sənədlərdə dəfələrlə açıq şəkildə bildirib ki, “qarşılıqlı maraq kəsb edən sahə üzrə kollektiv şəkildə iştirakçılıq üçün hüquqi şəxs yaratmaq birləşmə azadlığının başlıca meyarlarından biridir və bu halın mövcud olmadığı təqdirdə həmin fundamental hüquq öz mənasını itirir.”

Uzun illərdən bəri, xüsusilə ölkənin 2011-ci ildən Avropa Şurasına üzv seçilməsindən sonra, Avropa Birliyi, Avropa Şurası, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı və Amerika Birləşmiş Ştatları kimi çoxtərəfli və ikitərəfli donorlar toplaşma, birləşmə və ifadə azadlıqları üzrə öhdəlikəri yerinə yetirməsi üçün Azərbaycana beynəlxalq yardımlar etmişlər. Azərbaycanın beynəlxalq partnyorları rəsmi Bakının öz öhdəliklərinin icrasında ciddi

nöqsanlarla bağlı tənqid etsələr də, bu tənqidlər son nəticədə bu beynəlxalq tərəfdaşların Azərbaycan hökuməti ilə əməkdaşlığına az təsir etmişdir. Ehtimal etmək olar ki, bunun səbəbi həmin beynəlxalq tərəfdaşların Azərbaycanla qarşılıqlı əlaqələrində üstünlüyü daha çox ölkənin geostrateji əhəmiyyətinə və hidrokarbon resurslarına verirlər.

Əgər beynəlxalq tərəfdaşlar ölkədə ifadə, sərbəst toplaşma və birləşmə azadlıqlarının təmin olunması ilə bağlı rəsmi Bakının üzərinə götürdüyü öhdəliklərini yerinə yetirməsində sövq etməkdə uğur qazanmaq istəyirsə, həmin beynəlxalq partnyorlar insan hüquqlarının yaxşılaşdırılması üçün aydın çərçivələr müəyyən etməlidir. Və, bu öhdəliklərin icrasıyla bağlı gözləntilərin yerinə yetirilmədiyi təqdirdə beynəlxalq partnyorlar siyasi nəticəsi olan təzyiqdən istifadə etməyə hazır olmalıdır.

TÖVSIYYƏLƏR

Azərbaycan Hökumətinə:

Həbs olunmuş Siyasi Fəallar, Jurnalistlər və Hüquq Müdafiəçiləri ilə bağlı:

- Siyasi motivlərlə həbs olunmuş siyasi fəallar, jurnalistlər, hüquq müdafiəçiləri və vətəndaş cəmiyyətinin digər üzvləri dərhal həbsdən azad olunmalıdır. Fərdin hər hansı qanunun pozulması ilə müşaiət olunan davranışının olmasıyla bağlı kifayət qədər etibarlı dəlilin olduğu təqdirdə bu ittiham işinin davam etdirilib-etdirilməsini müəyyənləşdirmək üçün müstəqil təhqiqat aparılmalıdır.
- Jurnalistlərin, insan hüquqları müdafiəçilərinin və hökumətin siyasətini tənqid edən digər insanlara qarşı qondarma və şübhəli ittihamlardan istifadə edərək günahlandırılma və həbsedilmə hallarına son qoyulmalıdır.
- Jurnalistlər, siyasi fəallar və vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələri də daxil olmaqla həbs olunan hər kəs üçün şəffaf məhkəmə prosesi, xüsusilə

özlərinin istədikləri vəkillə təmin olunmaları, ailə üzvlərinə çatımı və digər ədalətli məhkəmə normaları təmin olunmalıdır.

- Saxlanılan şəxslərin işgəncə və pis rəftara məruz qalmasının qəti şəkildə qadağan olunması məqsədiylə bu məsələ ciddi nəzarət altına alınmalıdır; İşgəncə və pis rəftarla bağlı bütün mövcud iddialarla bağlı müstəqil, təcili, hərtərəfli və səmərəli təhqiqat aparılmalı və günahkarlar məsuliyyəttə cəlb olunmalıdır.

İfadə Azadlığı ilə bağlı:

- Beynəlxalq hüquq normalarına və Azərbaycanın beynəlxalq öhdəliklərinə uyğun olaraq ifadə azadlığı tam şəkildə təmin olunmalıdır.
- Mətbuat nümayəndələrinin informasiyaya çatımını məhdudlaşdıran konstitusiyaya və qanunvericiliyə edilən əlavələri ləğv etmək üçün Avropa Şurasının Venesiya Komissiyasının tövsiyələrinə uyğun olaraq qanunvericiliyə dəyişiklər edilməlidir.

Jurnalistlərə qarşı Təzyiq, Təhdid və Zorakılıqlarla bağlı:

- Hökuməti tənqid edərkən və ya hökumətin həssas hesab etdiyi mözular barədə məlumat hazırlayarkən jurnalistlərin sərbəst şəkildə və cəzalanma qorxusu olmadan fəaliyyət göstərməsi təmin olunmalıdır.
- Jurnalistlərə qarşı hücumlar və təzyiqlər açıq şəkildə pislənilməli və bu cür hücumlara sıfır dözümlülük göstərilməlidir.
- Jurnalistlərə qarşı təzyiq və zorakılıqlara görə geniş yayılmış cəzasızlığa soz qoyulmalıdır.
- Jurnalistlərə qarşı, o cümlədən İdrak Abbasov, Xədicə İsmayılova və Yafəz Həsənova qarşı törədilən hücum, təhdid və zorakılıqlarla bağlı səmərəli istintaq təhqiqatının aparılması təmin olunmalıdır.

Defamasiya Qanunları və Onların Tətbiqi:

- Cinayət Məcəlləsinin böhtan və təhqirə görə cinayət təqibini nəzərdə tutan maddələrinin ləğvi edilməsi, o cümlədən internet platformasında

da böhtan və təhqirə görə cinayət təqibinin tətbiqi barədə əlavələrin ortadan qaldırılması üçün qanunvericiliyə düzəlişlər edilməlidir.

- Dəyən mənəvi zərərə görə əvəzin ağılabatan yuxarı həddə qoyulması təmin olunmalıdır.
- Dövlət rəsmisi kimi və ya təmsil etdikləri qurumların adlarından defamasiyaya ilə bağlı məhkəmələrə şikayətlər etməkdən çəkinmək barədə bütün hökumət rəsmiləri təlimatlandırılmalıdır.

Toplaşma Azadlığı ilə bağlı:

- Bakının mərkəzində aksiyaların keçirilməsinə qoyulan de fakto qadağaya son qoyulmalı və icra orqanları dinc aksiyaların keçirilməsinə icazə verməlidir.
- Keçirilən aksiyalarda hüquq mühafizə orqanları tərəfindən həddən-ziyadə gücdən istifadə edilməsi ilə bağlı bütün hadisələrin dərhal və səmərəli araşdırılması təmin edilməlidir.
- İcazəsiz aksiyaların təşkilatçılara və iştirakçılara qarşı sərt cərimələrin tətbiqini nəzərdə tutan İnzibati Xətalər Məcəlləsinin müvafiq maddələrinin ləğv olunması üçün qanuna dəyişikliklər edilməlidir.

Ədalətli Məhkəmə Normaları ilə bağlı:

- Toplaşma azadlığı hüququndan istifadəyə görə inzibati xəta törətməkdə günahlandırılan hər bir şəxs üçün özünün istədiyi vəkillə dərhal təmin olunması və müdafiənin təşkili üçün yetərli vaxt müddətinin verilməsi də daxil olmaqla ədalətli məhkəmə prosesi tam şəkildə təmin edilməlidir.
- Hakimlər saxlanma yerində pis rəftara məruz qalma ilə bağlı bütün şikayətləri ciddi qəbul etməli və bunların təcili, hərtərəfli və müstəqil təhqiqat aparılması üçün prokurorluq orqanına göndərməlidir.

Birləşmə Azadlığı ilə bağlı:

- Dövlətin lazımsız müdaxiləsi olmadan insanların birləşmə azadlığını hüququna beynəlxalq hüquq normalarına və Azərbaycanın beynəlxalq hüquqi öhdəliklərinə uyğun olaraq hörmət edilməlidir.

- Avropa Şurasının Venesiya Komissiyasının tövsiyyələrinə uyğun olaraq QHT-lər haqda qanuna yenidən baxılması təmin olunmalı və xüsusilə dövlət qeydiyyatı ilə bağlı tələb olunan həddən artıq mürəkkəb qaydaların toplaşma azadlığı hüququna əsassız əngəllər törətməməsinə təminat verilməlidir.
- Qanunvericiliyə aşağıda sadalanlar üzrə dəyişikliklər edilməlidir:
 - Dövlət qeydiyyatı olmadan ianə alan QHT-lərə qadağalar qoyulmasıyla bağlı qanuna edilən dəyişikliklər ortadan qaldırılmalıdır.
 - QHT-lərə tətbiq olunan çox mürəkkəb hesabatlılıq öhdəliliyi asanlaşdırılmalıdır.
 - Beynəlxalq QHT-lərin yerli nümayəndəlik və filiallarının qeydiyyatı üçün tələb olunan həddən artıq mürəkkəb şərtlər ləğv olunmalıdır.
- QHT-lərə Azərbaycanın regionlarına sərbəst səfər etmələri üçün imkan verilməlidir. QHT-lərə regionlarda və ya paytaxt Bakıda yerli məmurların heç bir maneəsi ilə üzləşmədən treyninqlər və fəaliyyət istiqamətləri ilə digər işləri görmələrinə imkan verilməlidir.
- İnsan Hüquqları Klubu-u qeydiyyata alınmalı və Azərbaycan İnsan Hüquqları Evi-nin qeydiyyatı bərpa olunmalıdır.

Azərbaycanın Beynəlxalq Tərəfdaşlarına, xüsusilə Avropa Birliyi, Avropa Şurası, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və digər maraqlı tərəflərə:

- Hökumətlə olan açıq və qapalı təmaslarda bütün imkanlardan istifadə edilərək hökumətin vətəndaş cəmiyyətinə etdiyi basqılar, ölkədə toplaşma və birləşmə hüquqlarının pozulması barədə narahətçiliklər dilə gətirilməlidir. Bu sadalananlarla bağlı tədbirlər görülməsinə və ümumiyyətlə siyasi və vətəndaş cəmiyyəti fəalllarının tənqidi fikirlər səsləndirdikərinə görə cəzalanmadığı, sərbəst şəkildə öz fikirlərini ifadə edə bildiyi mühit yaradılması barədə hökumətə çağırış edilməlidir.
- Polislər, prokurorlar, hakimlər, qanunverici orqanın təmsilçiləri və müvafiq dövlət qulluqçuları üçün demokratiya və qanunun aliliyi ilə bağlı dəstəklənən bütün treyninqlərin proqramına ifadə, sərbəst toplaşma və

birləşmə azadlığı barədə və demokratiyanın mövcud olması üçün qeyri-zorakı tənqiddin zəruriliyi haqda təlimatlar daxil edilməlidir.

- Azərbaycan rəsmiləri ilə keçiriləcək yüksək səviyyəli görüşlər ərəfəsində vətəndaş cəmiyyəti ilə təmaslar artırılmalıdır.
- İfadə, toplaşma və birləşmə azadlıqlarının vəziyyəti ilə bağlı monitoring aparən vətəndaş cəmiyyəti təşkilatlarının güclənməsi üçün verilən dəstək davam etdirilməlidir; Donorlar xüsusilə ölkədəki mövcud düşməncə bir mühitdə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən vətəndaş cəmiyyətinin ehtiyacları üçün xüsusi həssas münasibət nümayiş etdirməlidirlər.

Avropa Birliyinə ünvanlanan Xüsusi Əlavə Təvsiyələr:

- İfadə, toplaşma və birləşmə azadlıqları üzrə hüquqlara hörməti Avropa Birliyi və Azərbaycan əlaqələrinin ayrılmaz bir hissəsi olması təmin edilməli və bu sahələr üzrə mövcud narahatçılıqların ortadan qaldırılması üçün Azərbaycan hökumətinin xüsusi tədbirlər görməli olduğunu, o cümlədən əsassız yerə həbs olunmuş bütün siyasi fəalların, hüquq müdafiəçilərinin və jurnalistlərin həbsdən azad edilməsi açıq şəkildə bildirilməlidir.
- Avropa Birliyi və Azərbaycan arasındakı əlaqələr kontekstində - bu əlaqələrin Assosiativ Müqavilə və ya Strateji Modernləşmə Tərəfdaşlığı formasında olmasından asılı olmayaraq – insan hüquqları sahəsində konkret və ölçülə bilən irəliləyişlər üçün açıq tələb/kriteriya olmalıdır.
- Avropa Qonşuluq Siyasəti-nin Tərəqqi Hesabatlarında verilən təvsiyələrin Azərbaycan tərəfdən necə əməl etməsi ilə bağlı müvafiq monitoring və hesabatlılığın aparılması təmin edilməlidir.

Avropa Şurasına ünvanlanan Xüsusi Əlavə Təvsiyələr:

- Azərbaycanın üzərinə götürdüyü öhdəliklərlə bağlı Parlament Assambleyasının monitoring proseduru ölkədə ifadə, sərbəst toplaşma və birləşmə azadlığı hüquqlarının pozulması halları üzrə monitoringinə

və hesabatların hazırlanmasına böyük diqqət ayırmaqla davam etdirilməlidir.

- AŞPA-nın 2013-cü ildə verdiyi 1917 sayılı qətnamədə göstərilən tövsiyələrin icra edilməsi üçün Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi Azərbaycana çağırış etməlidir.
- İnsan Hüquqları üzrə Komissar Nils Muiznieks-in Azərbaycana 2013-cü ilin may ayında etdiyi səfərdən sonra hazırladığı hesabatında verdiyi tövsiyələrin icrası üçün Azərbaycan hökumətinə çağırış etməlidir.
- Azərbaycanda defamasiyaya görə mülki və cinayət təqibini nəzərdə tutan qanunların, vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları ilə bağlı qanunvericiliyin və İnzibati Xətalər Məcəlləsinin Azərbaycanın beynəlxalq öhdəliklərinə uyğunlaşdırılması üçün hökumətə yardım edilməlidir.

Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatına ünvanlanan Xüsusi Əlavə Tövsiyələr:

- Hüquq müdafiəçilərinin, jurnalistlərin, mülki və siyasi fəalları məhkəmələrini və eləcə də, bu məhkəmələrinin ədalətli məhkəmə prinsiplərinə uyğunluğu ilə bağlı monitorinqlərin aparılması və hesabatların ictimaiyyətə açıqlanması üçün ATƏT-in Bakı ofisi Azərbaycanda məhkəmələrin monitorinqi proqramı layihəsini davam etdirməlidir.
- ATƏT-in Media Azadlığı üzrə nümayəndəsi Azərbaycanda mətbuatın azadlığı sahəsindəki durumun monitorinqini davam etdirməli və bu hesabatda əks olunan və ölkədə hazırda davam edən hüquq pozuntularının qarşısını almaq üçün hökumət rəsmiləri ilə sağlam dialoq apararmalıdır.
- ATƏT/DTİHB Azərbaycanda 2013-cü ilin oktyabrında keçiriləcək prezident seçkiləri dövründə ifadə, toplaşma və birləşmə azadlıqları sahəsində hüquq pozuntuları ilə bağlı ətraflı araşdırma aparmalı və məlumat verməlidir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatına ünvanlanan Xüsusi Əlavə Təvsiyələr:

- Azərbaycan Hökumətinin 2013-cü ilin aprel ayında BMT-nin İnsan Hüquqları Şurasının xüsusi prosedurlarına təqdim etdiyi dəvətnamə ilə bağlı olaraq qurumun toplaşma azadlığı üzrə Xüsusi Məruzəçisinin, sərbəst toplaşma üzrə Xüsusi Məruzəçisinin, hakim və vəkillərin müstəqilliyi üzrə Xüsusi Məruzəçinin və Əsassız Saxlanılmalar üzrə İşçi Qrupunun ölkəyə səfərinin reallaşdırılması üçün səfər tarixləri və digər texniki məsələlər tezliklə razılaşdırılmalıdır.
- Ölkədə hüquq müdafiəçilərinin və ifadə azadlığının durumu ilə bağlı araşdırma aparmaq və bu sahələrdə müəyyən olunan problemlərin həlliylə bağlı geniş təvsiyələr hazırlamaq üçün BMT-nin ifadə azadlığı üzrə və eləcə də hüquq müdafiəçiləri üzrə Xüsusi Məruzəçiləri Azərbaycana səfər etmək üçün müraciət etməlidir.
- BMT-nin İnsan Hüquqları Şurasının üzvləri Azərbaycanla bağlı Dövrü İcmalı mütəmadi nəzarətdə saxlamalı və ifadə, sərbəst toplaşma, birləşmə və digər hüquqlarla bağlı üzv dövlətlərin Azərbaycana verdikləri təvsiyənin qəbulu və icrası ilə bağlı Azərbaycan hökumətinə çağırış etməlidir.